

ZAKAJ JE BIL ARSA JOVANOVIĆ POSLAN MED SLOVENSKE PARTIZANE?

Neznano poročilo Titu o akcijah dolenskih partizanov decembra 1942

Ogorčenost pokojnega generalmajorja Bojana Polaka - Stjenke nad Kardeljevimi ocenami slovenskih partizanov in njihovih poveljnikov

Ali je Arsa Jovanović iniciral sprejem Dolomitske izjave?

O generalpolkovniku Arsu Jovanoviću, bivšem načelniku Vrhovnega štaba NOV in PO Jugoslavije, je malo znanega. Ker se je 1948 opredelil za resolucijo informbiroja in bil menda ubit (verjetno prej likvidiran) na romunski meji pri begu iz Jugoslavije, so iz vojnega zgodovinarstva, publicističnih del in enciklopedij izginili vsi napisi o njem in njegovem deležu v toku NOB kot načelniku VŠ NOV in PO Jugoslavije, ki pa vendarle ni bil zanemarljiv. Izbrisali so ga tudi s fotografije s Titom in Rankovićem, ki je bila znana do leta 1948!

V svoji knjigi *Balkanski vojaški poligon*,¹ sem na str. 72 v 2. poglavju *Geneza slovenskih »napadov na JLA in podpodnaslovi Vse slovenske zdrahe proti NOV – JA (JLA) od 1941 do 1980 – Prihod srbskih in črnogorskih častnikov v enote NOV Slovenije*, napisal tudi tole: »Na prošnjo slovenskega vodstva je Tito 1942 poslal v enote NOV Slovenije 12 izkušenih partizanskih poveljnikov iz Srbije in Črne gore. Med njimi je bil tudi načelnik Vrhovnega štaba NOV Jugoslavije Arsa Jovanović, ki je nastopal precej bahavo in je hotel celo reorganizirati NOV Slovenije. Ni razumel politične vloge OF, temveč je priznaval samo vlogo KPJ, pa čeprav je šlo za oficirja bivše jugoslovanske vojske. Najprej je prišlo do obrobniških konfliktov na ravni poveljevanja in taktike, pozneje pa so nastali tudi resnejši konflikti z izvršnim odborom OF in glavnim štabom NOV Slovenije. Kardelj je zato zahteval od Tita, da Arsa Jovanovića odpokliče, kar se je tudi zgodilo. Seveda se je Arsa Jovanović za ta odpoklic kasneje dobro maščeval ... Ostali srbski in črnogorski poveljniki so bili zaradi svojega osebnega poguma in poveljniške sposobnosti zelo priljubljeni med borci in tudi pri slovenskih častnikih. Nekateri so tudi padli za svobodo slovenskega naroda (Mirko Bračić in drugi).«

Podobno so pisali tudi drugi zgodovinarji in publicisti, pa so tako ohranjeni le napisi, naperjeni proti Arsu Jovanoviću. To še posebej velja za pisce iz Slovenije (Kardelj, Maček in drugi), ki so iz različnih razlogov ocenjevali njegovo bivanje v GŠ NOV in PO Slovenije od 17. novembra 1942 do 28. marca 1943. Nazadnje sta se v »znameniti« 57 številki Nove revije generala A. Jovanovića dokaj poglobljeno lotila tudi dr. Spomenka Hribar in Veljko Namorš (prvi opozoril na sporne Kardeljeve dokumente!),² ne morem pa mimo bogokletnih misli nekdanjega visokega oznovskega funkcionarja Alberta Svetine - Erna, ki jih je obelodanil šele nedavno tega.³

Na srečo so nekateri dokumenti o generalpolkovniku Arsu Jovanoviću ohranjeni. Po njihovi sledi je Ivan Matović, polkovnik v pokoju, po desetletnem raziskovalnem delu napisal zelo obsežno avtobiografsko študijo z naslovom *Vojskovodja z mučeniško avreolo*.⁴

¹ Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Balkanski vojaški poligon, Varnostno-vojaški zapisi*, Borec, 1998, Ljubljana

² Dr. Hribar Spomenka, *Avantgardno sovražstvo in sprava*, Nova revija števil. 57, 1987 in *Poskus znanstveno-fantastične zgodbe*, Nova revija števil. 7, 1988, Ljubljana ter Veljko Namorš *O vprašanju jezika v JLA*, Nova revija števil. 57, 1987, Ljubljana

³ Svetina Albert - Erno, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, 2004, Ljubljana

⁴ Matović Ivan, *Vojskovođa s oreolom mučenika, Povest o generalu Arsu P. Jovanoviću, načelniku Vrhovnog štaba NOBJ i njegovoj tragičnoj sudbini*, 2001, Beograd (cirilica)

V Vojnogodovinskem zborniku sem v začetku leta 2002 objavil članek z naslovom *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*⁵ pa tudi krajši zapis v Nedeljskem dnevniku 3. 3. 2002. V javnosti je največjo pozornosti vzbudil podatek, da je maršal Tito na predlog Arsa Jovanovića dne 14. maja 1945 podpisal ukaz o prepovedi ubijanja vojnih ujetnikov, ki naj bi bil poslan tudi GŠ v Slovenijo. Original bi moral biti v Arhivu RS. Kmalu zatem so ga, po izjavi polkovnika Silva T., našli v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

Kmalu po objavi članka v *Vojnogodovinskem zborniku* me je njegov urednik Janez J. Švajncer, brigadir v pokoju, obvestil, da bi se najin prleški rojak Bojan Polak - Stjenka, generalmajor v pokoju, želel srečati z menoj, da bi končno zvedel resnico o razlogih bivanja Arsa Jovanovića med slovenskimi partizani. Vabilu na pogovor sem se seveda odzval zelo rad, saj sem dobro poznal vojaško pot partizanskega poveljnika in narodnega heroja, obenem pa sem tudi nameraval generala Polaka povprašati o njegovi vlogi v znani politično-zarotniški akciji »Vrh«, ko je bil razrešen dolžnosti prvega poveljnika TO Slovenije.

Pogovoru je prisostvoval tudi brigadir Švajncer, ki je zapisoval važnejše poudarke najine razprave. Namreč, generala Polaka sta predvsem zanimali dve vprašanji, in sicer:

- ali je Tito konec 1942 poslal polkovnika Arsa Jovanovića in skupino srbsko-črnogorskih poveljnikov z namenom, da bi slovensko partizansko vojsko reorganizirali po enotnem »jugoslovanskem« modelu ali pa je zares Kardelj zaprosil Tita za pomoč v poveljniškem kadru oziroma tudi za dolžnost načelnika GŠ Slovenije, kakor sem zapisal v članku, in drugo,
- kje se nahaja Titov pisni ukaz o prepovedi ubijanja vojnih ujetnikov in kdo ga je v GŠ Slovenije prejel, kajti niti on niti drugi partizanski poveljniki tega ukaza niso prejeli po vojaški »liniji«, osebno pa tudi ni vedel za obstoj takšnega ukaza.

General Polak je v začetku pogovora tudi povedal, da je prav on osebno sprejel polkovnika Arsa Jovanovića na Dolenjskem in ga pospremil do Ivana Mačka - Matije, takratnega poveljnika GŠ Slovenije. Zaradi avtoritete, ki jo je Arsa Jovanović užival kot Titov načelnik VŠ celotne partizanske vojske, so slovenski partizanski poveljniki izvrševali začetne ukaze Arsa Jovanovića, saj so bile ofenzivne akcije kar uspešne.

O pravih razlogih, zakaj je bil Arsa Jovanović poslan v Slovenijo, pa general Polak ni vedel nič, saj je do objave mojega članka verjel, da je šlo za načrtovano in vsiljeno Titovo potezo poenotenja partizanske vojske. Poznal je samo »uradno« razlago Kardeljevih stališč, ni pa vedel za ozadje spora Tito – Kardelj, kakor tudi za vsebino ohranjenih dokumentov generalpolkovnika Arsa Jovanovića.

ZAKAJ JE TITO POSLAL NAČELNIKA VŠ ARSA JOVANOVIĆA V SLOVENIJO?

O razlogih, zakaj je Tito poslal Arsa Jovanovića, načelnika Vrhovnega štaba, v Slovenijo, kjer je ostal dva in pol meseca, obstajajo na splošno tri razlage. Po prvi, slovenski, je šlo za načrtovano Titovo potezo poenotenja partizanske vojske po nekakšnem »jugoslovanskem« vzorcu. Po drugi, in sedaj prvič dokumentirani razlagi, je Tito na prošnjo Edvarda Kardelja poslal slovenskim partizanom kvalitetno kadrovsko pomoč – svojega odličnega načelnika VŠ in enajst preizkušenih srbskih in črnogorskih častnikov, da bi s svojimi izkušnjami obogatili in dvignili bojno delovanje slovenskih partizanov na višjo raven. Obstaja pa tudi tretja, sicer manj verjetna razlaga, po kateri je Tito

⁵ Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*, Vojnogodovinski zbornik štev. 2, Logatec, 2002

namerno odstranil Arsa Jovanovića iz VŠ zaradi njegove nesposobnosti in karakterja, kar so pozneje nekateri šefi Kosa navajali, češ da je Arsa Jovanović že tedaj imel rajši Stalina kot pa Tita in da se zato ni čuditi, da je postal vnet informbirojevec.

Najbolj nenavadna pa je inačica, ki jo je navedel Albert Svetina - Erno, ko je v že omenjeni knjigi v poglavju z naslovom *Boljševizacija partizanstva*, str. 84–87, napisal, da je po njegovem mnenju šlo za »...podtalno igro Kardelja in Tita proti osvobodilnim težnjam v slovenskem partizanstvu. Ker se Kardelj v Sloveniji ni hotel kompromitirati, je nekatere cilje dosegel s Titovo pomočjo. Prihod Arse Jovanovića in skupine oficirjev v Slovenijo sodi v Kardeljev načrt popolne boljševizacije partizanstva v Sloveniji. Kardelj si je pri Titu prizadeval za prihod oficirjev iz njegovega štaba v Slovenijo, ker je hotel, da bi oficirji z juga v Sloveniji ublažili slovenski nacionalizem. ... Ker Tita nihče ni smel napadati, je Jovanović v Sloveniji prevzel vlogo grešnega kozla. Jovanović ... je bil v Sloveniji deležen ostrih kritik. ... Ob Jovanovićevevem prihodu v Slovenijo je bil teren proti njemu že pripravljen. Proti njemu je nastopila vsa Partija ... Mnogi ga niti videli niso, pa so bili proti njemu. Obtoževali so ga, da je grob, da je birokratski, da zahteva ... Ampak Jovanović je zahteval predvsem to, kar je bilo dogovorjeno v vrhovnem štabu pri Titu. V Sloveniji so bile potrebne bojne enote, ki se ne skrivajo. ... Ko sem iz Dolomitov odhajal na Notranjsko, sem bil na poti do Mokreca v skupini, kjer je bil tudi Arsa Jovanović. Takrat sem slišal njegovo mnenje in pri tem spoznal, da so si slovenski komunisti na njegov račun izmislili razne obtožbe, ker je prekrižal njihove račune. ... Jovanović je kriticiziral CK predvsem zaradi njegove bunkerske taktike in oddaljenosti glavnega štaba od partizanskih enot.«

Obstajajo številni dokumenti o tem, zakaj je Tito poslal Arsa Jovanovića v Slovenijo. To so predvsem prošnje in zahteve Edvarda Kardelja, ki pa bi jih zaman iskali v slovenskih knjigah! Sredi leta 1942 je Edvard Kardelj pisal Titu naslednje: »Slovenski borec je v ofenzivi počasen, nepokreten, neodločen in brez osebne iniciative v akciji, kar se opaža tudi pri naših poveljnikih. Srbski in črnogorski častniki so bolj iniciativni, zato sem menil, da bi bilo dobro, da iz Vrhovnega štaba dobimo nekaj ljudi.«⁶ General Polak enostavno ni mogel verjeti, da bi Kardelj napisal takšno oceno o slovenskih partizanih in poveljnikih, zato sem ga moral opozoriti, da ta negativna ocena ni bila objavljena v slovenskih zgodovinskih ali drugih publikacijah, temveč samo v Dedijerjevih prilogah in v Kardeljevem pričevanju, ki je bilo objavljeno 1984 v Sarajevu.

Moram povedati, da je general Polak izrekel hudo (in grdo) zamero Edvardu Kardelju, pa sem mu povedal, da to še ni vse, saj je dejansko prav Edvard Kardelj izničil pred Titom ves zanos slovenskih partizanov in njihovih poveljnikov.

Namreč, na sestanku CK KPJ, dne 8. 9. 1942. v Glamoću, je bilo sklenjeno, da bodo trije častniki iz VŠ poslani na teren kot pomoč. Načelnik VŠ Arsa Jovanović je bil določen, da bo odšel v Slovenijo, Svetozar Vukmanović – Tempo v Makedonijo itd.

Arsa Jovanović je dobil od Tita izrecno nalogo, naj iz slovenskih partizanov formira del NOV Jugoslavije, »Slovenijo pa naj ohrani za Jugoslavijo«! Tito mu je dal tudi dve Kardeljevi pismi, poslani 20. septembra in 7. oktobra 1942, ki ju je dobil 14. novembra 1942. Jovanoviću je tudi omenil, naj si podrobneje pogleda odstavek o problematiki poveljevanja iz septembrskega Kardeljevega pisma. Ta odstavek se je glasil takole:

⁶ To pismo je bilo objavljeno šele trideset let pozneje, najprej ga je objavil Vladimir Dedijer v *Novih prilogah za biografijo Josipa Broza Tita*, Liburnija, Rijeka, 1981, pozneje pa še Edvard Kardelj, Svjedočenja, Sarajevo 1984, str. 57-59.

»Glede poveljevanja so bili tudi slabi primeri, nedisciplinarnost in nenehno bežanje pred sovražnikom. Poveljniški sestav, s katerim smo že prej imeli delo, se je deloma pokazal kot zelo slab, v veliki večini pa precej slab. V tem je naša največja težava. Na žalost, dejstvo je, da se je naš Glavni štab izkazal slabo, celo zelo slabo. Tu ni niti enega človeka, ki bi bil sposoben voditi tako velike operacije.

Če ne bi vedel, kako je pri vas, bi te zaprosil za majhno pomoč. Če ste se kaj popravili, tj. če je poleg tebe kaj sposobnih poveljnikov, ne bi bilo slabo, da nam pošljete vsaj enega takega, ki bi mogel poveljevati v Glavnem štabu.⁷ Sedaj razpolagamo samo z Lojzom (Franc Leskovšek - Luka), ki pa je v operativnih stvareh, po našem mišljenju, popolnoma odpovedal, in Angelom (Ivan Maček - Matija), ki se je tudi slabo izkazal. Naša namera je bila odstaviti Lojza kot poveljnika in ga vrniti v partijsko organizacijsko delo, na njegovo mesto pa postaviti Angela. No, skoraj popolnoma sem prepričan, da ne bomo s tem ničesar popravili.

Kar zadeva mene, menim, da sem lahko koristen v določanju osnovne linije – tudi doslej sem tako delal – no, pri praktičnem izvajanju te linije pa ne morem prevzeti nobene posebne odgovornosti razen splošne kontrole, ker se, prvič, niti ne razumem, drugič pa nisem niti fizično sposoben, da bi mogel tekati po gozdovih in vrletih. Naša rešitev bo zato samo začasna. Če nam vi lahko pomagate, ta pomoč pa mora biti zares resnična, bi se tako veliko stvari rešilo.«

General Polak je bil naravnost zgrožen nad takšno Kardeljevo oceno (najblažji izraz je bil: neumna, da drugih ne navajam), obenem pa je izrazil prepričanje, da bi razvoj slovenske partizanske vojske potekal po drugačni poti, če se Kardelj in drugi partijski voditelji ne bi vmešavali v vojaške zadeve. General Polak je pri tem še povedal, da so jim srbski in črnogorski poveljniki, ki so ostali med slovenskimi partizani, posredovali svoje bogate bojne izkušnje. Bili so sprejeti kot dobri tovariši, svoj ugled pa so si prislužili kot pogumni in odlični poveljniki. O polkovniku Arsu Jovanoviću je dobil vtis strogega poveljnika, ki pa je vse njih vzpodbujal k smelim in odločnim bojnim in političnim akcijam.

PRVO PISMO ARSA JOVANOVIĆA, POSLANO TITU IZ SLOVENIJE

Prvo pismo Arsa Jovanovića, ki ga je poslal Titu iz Slovenije, verjetno v začetku decembra 1942, je ohranjeno! Doslej ni bilo nikdar objavljeno niti citirano. Obsega 6 strani formata A-4, napisano je z zelenim črnilom, v latinici, brez datuma (po vsebini sodeč zelo verjetno 29. november 1942, ko sta dve slovenski partizanski brigadi napadli železniško progo Metlika – Črnomelj – Petrova vas). To dragoceno pismo se je nahajalo najprej v fondu CK KPJ pod številko 15147, kasneje pa je bilo predano fondu VZI (Vojnogodovinskega inštituta) in je sedaj v škatli 3, fascikel 4, pod številko 38.

Prvi del obsega poročilo o stanju NOV na Hrvaškem, od 4. točke pa Arsa Jovanović poroča o stanju NOV v Sloveniji. V prevodu se ta del poročila glasi takole:

»4. Slovenija.

Bela garda je ena navadna mizerija. Nima nikakršne bojne sposobnosti niti vrednosti. Če bi imel Prvo proletarsko brigado, bi problem bele garde in tudi vseh malih italijanskih garnizij rešil s pohodom te brigade. No, tudi drugače se bomo trudili, da bi hitro rešili to vprašanje. Upam, da

⁷ »Na eni izmed sej še pred nemško ofenzivo je Kidrič prišel na dan s predlogom CK, da naj bi v prihodnje poveljstvo Glavnega štaba imenovali Vrhovni štab, in ne več IO OF. Žal sem edini nasprotoval temu predlogu.« (Iz spominov Josipa Rusa, prvega predsednika OF, Delo-Sobotna priloga, 11. maja 1991).

bomo belo gardo uničili in nagnali v okupatorske garnizije. Na površje je prišla zaradi slabega dela naših tovarišev in enot. Medtem ko so oni taborili v planinah, daleč proč od prebivalstva, je okupator ljudi nasilno mobiliziral in prek agentov Draže Mihajlovića in katoliških klerikalcev vključil v belo gardo. Stanje, število in politična trenja v tej beli gardi boš videl iz zaslišanja kapetana Vasiljevića,⁸ ki ti ga pošiljam. To zaslišanje skoraj točno prikazuje celotno delo bele garde. Najbolj številčna je okrog Gorjancev, ki jih je skoraj popolnoma obvladala. Tukaj je Draža nameraval urediti oporišča, dobiti angleško pomoč in zatem delovati glede na okoliščine. Gorjance ni slučajno izbral; Slovence je hotel ločiti od močnega partizanskega gibanja na Hrvaškem, in verjetno v primernem trenutku dejstvovati proti Zagrebu. Toda bela garda je politično najmočnejša okrog Ljubljane. Tam je orodje katoliške reakcije. Tudi nevarna je bolj okrog Ljubljane kot okrog Novega mesta. To si bomo zapomnili. Drugače pa bela garda nima nikakršne živosti niti ofenzivnih namenov. Po ofenzivi so jo Italijani nabili v posamezne zelo utrjene stavbe po vaseh, kjer životari in varuje italijanske prometne zveze. Edina nerodna stvar je, da so te stavbe dobro utrjene, Slovenci pa nimajo nobenega metalca niti topa. Zelo pomembno bi bilo, če bi dobili vsaj en gorski top 65 mm (za katere ima Vrhovni štab dovolj streliva). Blokado teh stavb je zelo težko izvajati, ker Italijani dokaj hitro reagirajo iz garnizij. Toda z reorganizacijo naše vojske in poveljevanja bomo uspeli stanje popraviti. Skoraj cel narod nas podpira in partizane sprejema z velikim navdušenjem. Na prvi pogled lahko povem, da slovenski partizani s svojim delom niso zaslužili tolikšne ljubezni naroda. Ob herojskem napadu hrvaških partizanov na okupatorsko oporišče Suhor je bil slovenski narod neverjetno navdušen. Ljudje so sami povedali, da njihovi partizani izvedejo akcijo, zatem pa zbežijo devet dni daleč. Mi bomo to v osnovi preprečili.

Partizanske enote: nižji poveljniški kader je še dovolj pogumen, toda nima nobene taktične orientacije. Za to je krivo glavno slovensko vodstvo. Sovražnik je povečeval bojne formacije, slovenske brigade pa štejejo okrog 250 do 300 borcev. Glede mobilizacije množic niso ničesar storili, temveč so dopustili, da je te množice mobiliziral okupator. Obstojali so tudi odredi, ampak so to bile popolnoma teritorialne enote, podobne tistim v Črni gori in Hercegovini, brez vsake bojne vrednosti, sploh niso izvajali nikakršnih bojnih nalog. Šlo je za nekakšno konspiriranje borcev, dejansko za popolno oportunistično linijo. Opozarjam, da je bojni material izvrsten, toda brez vsakršne bojne izkušnje. V začetku upora so Slovenci z lahkoto, brez boja, obvladovali vasi. V sovražni ofenzivi in po njej se slovenski partizani niso borili. Zato tudi tolikšen vpliv bele garde in ostale težave. Opazil sem, da partizani ne pojejo; znano je vendar, da Slovenci radi pojejo. Pojasnilo: peli smo, dokler smo imeli svobodno ozemlje, potem pa nismo smeli – da nas sovražnik ne bi odkril. Smešno! Ali: izdali so ukaz, da naj bodo narodnoosvobodilni odbori tajni. Po mojem mnenju je tudi to oportunistem, saj vodimo odprto borbo na življenje in smrt. Že sedaj se moramo truditi, da bo iz borbe vzniknila naša oblast in da bo narod čvrst. Kolikor sem opazil, so borci zavestno disciplinirani, primanjkuje pa tiste prave bojne discipline in vojaškega obnašanja. No, to se lahko hitro nadoknadi.

O Osvobodilni fronti še nimam jasne predstave. Vidim, da je tukaj nekakšna vojaška mešanica. Mislim, da so tudi politične napake. Na primer: namestnik političnega komisarja Glavnega štaba ima ob sebi enega krščanskega socialista in enega sokola, ki sta nekakšna namestnika ali kontrolorja. So politični predstavniki svojih strank. Kako ima lahko potem predstavnik in organizator naše partije nekakšno kontrolo nad meščanskimi strankami? Lahko bi razumel, da so sprejeti, recimo, kot člani Glavnega štaba, ne pa kot politični predstavniki v naši partiji in poleg nje. Če imajo politični sporazum, potem naj bo izven partizanske vojske, zunaj Glavnega štaba, lahko bi bil izražen tudi v nekakšnem svetu. Jaz se bom o tem pogovoril z Bevcem. Poleg tega sem opazil,

⁸ Kapetan Dobrivoje Vasiljević, pripadnik vojske Kraljevine Jugoslavije, pristopil k četnikom, bil namestnik poveljnika slovenskih četnikov Milana Kranjca, majorja, ki je bil ujet na Suhorju, zaslišan in ustreljen. Zapisnik zaslišanja ni ohranjen.

da namestnik političnega komisarja v brigadi nima tiste vloge, ki jo ima v naših enotah. To vlogo ima sekretar agitpropa! Zaradi tega sem opazil tudi, na prvi pogled, drugačen vpliv partije kot v naših enotah. Zdi se mi, da je to popuščanje pred meščanskimi strankami. Seveda, jaz bom to sporočil samo Bevcu. Žal mi je, ker z menoj ni šel še kakšen tovariš, ki bi vse to raziskal, ker se bojim, da tile z Osvobodilno fronto ne bodo šli predač. Zdi se mi, da imajo krščanski socialisti svojo organizacijo v naši vojski. V določenem smislu je to lahko nevarno. Jaz sem tukaj našel: namestnika poveljnika (J. Avšič) in političnega komisarja (B. Kidrič) Glavnega štaba skupaj z dvema civilnima političnima predstavnikoma. Opazil sem, da so v zelo dobrih odnosih, soglasju in da se dobro sporazumevajo. Zdi se mi, da takšne kombinacije v Glavnem štabu ne bom dovolil. Štab bom formiral po naših principih in izkušnjah. Seveda, predhodno se bom o vsem pogovoril in sporazumel z Bevcem. Zanimivo je, da Bevc ni obdržal nobene funkcije v Glavnem štabu. Vse je prepustil drugim, sam pa se je zakopal v ljubljanski »bunker«, kakor tukaj tovariši imenujejo svoja zaklonišča v Ljubljani. Za sedaj ti ne morem povedati ničesar o političnem delu v vojski. Predlagal bom, da se to dela kot v naših enotah. Opazil sem, da ni takšnih pesmi o Rdeči armadi, Stalinu, našem Vrhovnem poveljniku, kakor je to v naših enotah. Res je, da v zadnjem času niso smeli peti! Povedal sem ti že, da bom glede partijskega dela dal sugestijo samo Bevcu. Morda je bilo meni malce neobičajno, ker pri tukajšnjih političnih delavcih nisem opazil tiste gotovosti, odločnosti, kakršna je tam pri nas. Bevc je nekako taktiziral z vsemi civilisti, krščanski socialist pa je celo pisal letak po našem uspehu na Suhorju. Vprašal sem za razmerje sil. Politični komisar (B. Kidrič) mi je povedal: 70 komunisti, 25 krščanski socialisti in 5 sokoli. Preveril bom, če se naši politični delavci izogibajo nastopov pred vojsko zaradi Osvobodilne fronte. Drugače je naša literatura v vojski dobro zastopana. Pošiljam ti na vpogled. Tukaj so krščanski socialisti izdali eno knjigo o beli gardi.

Izvedeni ukrepi: Brigada »Ivan Cankar«, ki je dejstvovala, ali bolje rečeno, se je skrivala po Gorjancih ali v Kočevskem rogu, je štela 260 borcev. Takoj sem izločil teritorialne sile in to brigado povečal na 500-600 borcev, formiranih v tri bataljone. Zaradi pomembnosti sektorja, sem tu pustil, po splošnem dogovoru in osebem prepričanju, tovariša Šaranovića za načelnika štaba in še dva poveljnika bataljona. Brigadi sem dal direktivo za uničenje bele garde in dejstvovanje na železniško progo ter manjše italijanske posadke. V tem delu bo tej brigadi pomagala tudi 13. hrvaška brigada, ki je s svojo prisotnostjo in uspehi poživila ta sektor. Ukazal sem prostovoljno mobilizacijo vseh sil. To je treba prej politično pripraviti. Zanimivo je, da slovenske enote doslej niso izvajale takšnih manifestacij. Če se bo zbralo preveliko število ljudi, ki jih ne bi mogli oborožiti – jih pošljemo k vam. Škoda, da Bevc »ni nam poslal kakšne brigade«, ko so imeli več deset tisoč partizanov. Nisem mogel ugotoviti, koliko imajo sedaj Slovenci partizanov (morda okrog 2.500?), toda to število se bo hitro povečalo.

Jaz sem na gorjansko-belokranjskem področju ustanovil poveljstvo s številnimi točkami in tam pustil okrog 200 partizanov za razne diverzantske akcije. Ker to ozemlje ni osvobojeno, mora to področje poleg predpisanih nalog za področje izvajati tudi akcije skupaj z brigado, ki je na tem sektorju. Ukazal sem vzpostavljanje zvez prek Kolpe, v predelu Sinjega vrha, s Hrvaško in z vami. Na ta način bomo imeli možnosti, da hitro sprejmemo vse tisto, s čimer nam boste pomagali; vsaj en top 65 mm z nekaj granatami itd.

Oprostite mi moraš, ker tako neurejeno pišem. Mudi se mi na pot. Zdaj grem čez Krko, vzhodno od Novega mesta, v predel Kuma in južno od Litije proti Ljubljani. Na tej smeri bom našel še dve brigadi. Tudi v teh brigadah bom ukazal organizacijske ukrepe. To je temeljna naloga in ostali tovariši iz Slovenije jo morajo razumeti. Potem bom obiskal še vse ostale enote in kraje v Sloveniji. Nikjer ni osvobojenega ozemlja, vendar se partizanski vpliv močno čuti.

Poročilo o akciji: hrvaška 13. brigada in slovenska brigada »Ivana Cankarja« sta osvojili italijansko oporišče Suhor pri Metliki. Napad je izvedla 13. hrvaška brigada, Cankarjeva brigada pa je izvajala varovanje. Rezultat: uničena je celotna sovražna garnizija 176 vojakov. Tu je bilo 40 Italijanov in 136 belogardistov. Zaplenjeno je: 6 puškomitraljezov, 99 pušk in večja količina živilskih potrebščin in razne opreme. Šest težkih mitraljezov smo odkrili v kasarni. Ujeti belogardisti, ki so bili s strani Italijanov prisilno mobilizirani, so sprejeti v brigado – po številu 51. Likvidirali smo kapetana Dobrivoja Vasiljevića, poveljnika bataljona, katerega zaslišanje prilagam.

Pozneje so Italijani iz Metlike krenili k vasi Radkovići. Naši so jih dočakali v zasedi in ubili 50 sovražnih vojakov, ujeli 9, zaplenili 2 težka mitraljeza in 2 puškomitraljeza. Sovražnik je, popolnoma razbit, po delih zbežal v Metliko.

Zvečer 29/30. sta obe brigadi izvršili napad na progo Metlika – Črnomelj – Urena vas.⁹ Slišali smo veliko borbo. Rezultatov ne vemo, ker smo šli na pot. Vse te akcije – njihove rezultate – smo objavili ljudem.

Po teh treh akcijah se bosta brigadi spočili in popolnili, potem pa bosta začeli z novimi akcijami v skladu z izdanimi ukazi.

Prejmite tovariške pozdrave s »Smrt fašizmu – svoboda narodu«.

Pozdrav, Arso«.

Iz Arsovega pisma je razvidno, da je v dogovoru z Ivanom Mačkom - Matijom, poveljnikom GŠ Slovenije, ustanovljena Dolenjska operativna cona, za načelnika štaba pa je bil določen Milovan Šaranović. Vzpostavljeno je sodelovanje s hrvaškimi partizani, organiziran pa je tudi center za zvezo z VŠ NOV in PO Jugoslavije. Enote Dolenjske operativne cone so izvedle nekaj odločnih ofenzivnih akcij.

DRUGO PISMO ARSA JOVANOVIĆA , POSLANO TITU IZ SLOVENIJE

Drugo pismo je Arsa Jovanovića poslal Titu, vrhovnemu poveljniku NOV in POJ, dne 12. 12. 1942 iz Mokreca. Pismo je ohranjeno in objavljeno v Zborniku NOG, del II, knjiga 7, dokument 19, zato navajam samo bistvene podatke, in sicer:

- Poleg Dolenjske je ustanovljena tudi Notranjska operativna cona, v katero sta uvrščeni brigadi »Tone Tomšič« in »Ljubo Šercer« s po 500 borci, in Notranjski odred, ki je imel tri čete z 20–30 borcev;
- pripeljane srbske in črnogorske častnike je razporedil takole: za poveljnika Dolenjske in Notranjske operativne cone sta postavljena Milovan Šaranović in Zdravko Jovanović (kmalu je, bil na Kardeljevo zahtevo postavljen za načelnika štaba navedene cone), za načelnika štaba »Tomšičeve« in »Šercerjeve« brigade in poveljnika bataljona v »Tomšičevi« brigadi;
- v navedenih conah je skupaj 2.300 partizanov, od tega 2.000 v 4 brigadah, 300 pa v 3 odredih;
- sporoča: »Že takoj po formiranju enot smo ukazali ofenzivo vseh sil, ki so do tedaj bile po gozdovih in na ta način omogočili širjenje bele garde po vaseh. O vsem tem ti bom pisal, ko se bom sestal z ostalimi tovariši iz slovenskega glavnega štaba. Oni so zahodno od Ljubljane, v bližini nemške meje. Ker so naše glavne enote na Dolenjskem in Notranjskem,

⁹ »Urena vas« je pomota, ker vasi s takšnim imenom ob omenjeni proggi ni. Morda je šlo za Uršna Sela? V knjigi Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941–1945, stran 393, piše, da sta omenjeni brigadi napadli progo Novo mesto–Karlovac.

menim, da bo bolje, da se Glavni štab približa tem enotam»; prepričan, da bo Kardelj takšno rešitev sprejel, je tudi javil, da je izdal ukaze štabom Dolenjske in Notranjske operativne cone za bojno dejstvovanje. Taka medsebojna koordinacija bi pospešila ustanavljanje »svobodnih oporišč v centralnem delu italijanske okupacijske cone«, kjer seveda pričakuje uspehe;

- poroča o razporeditvi ostalih enot – odredov, in sicer: Dolomitskega (okrog 250 borcev) zahodno od Ljubljane, Primorskega (350) okrog Idrije, Gorenjskega (350) okrog Jesenic, Štajerskega (300) na Pohorju in Koroške čete (40) v avstrijski Koroški;
- poroča, da imajo Slovenci sedaj »organiziranih 3.600 partizanov«, hkrati pa pričakuje, da bo z okrepitevijo bojnega dejstvovanja »verjeten tudi porast novih partizanov«;
- sporoča tudi, da bo formirana še nova Primorska operativna cona z »dvema bojnim skupinama« oziroma s Primorskim in Dolomitskim odredom; Gorenjcem in Štajercem bi dali samo direktive za nadaljnje borbe, s čimer bi bila »v glavnem končana reorganizacija slovenskih sil, pa bi na vrsto prišel še glavni slovenski štab«;
- sporočil je tudi razpored pripeljanih častnikov: M. Šaranović – poveljnik Dolenjske operativne cone; Z. Jovanović – poveljnik, nato načelnik štaba Notranjske operativne cone; Predrag Jevtić – namestnik poveljnika brigade; Rajko Tanasković, Mile Kilibarda in Pero Popivoda – načelniki štaba brigad; Danilo Šorović – načelnik štaba odreda; Peter Brajović – poveljnik bataljona; Radomir Božović, Aleksandar Marjanović in Mile Čubrić – namestniki poveljnika bataljonov;
- ponovil je, da je južno od Metlike vzpostavljen center za zveze z Vrhovnim štabom NOV in POJ.

KARDELJEVE REAKCIJE – DVE PISMI TITU

Ko je Ivan Maček - Matija, tedanji poveljnik Glavnega štaba slovenskih partizanov, pripeljal Arso Jovanovića v Dolomite, so se nadaljevali pogovori predvsem s Kardeljem. Namreč, Arsa Jovanović je predal Kardelju zelo ostro Titovo pismo z negativno oceno splošnega položaja (prav na podlagi Kardeljevih poročil!), v katerem mu je tudi pisno sporočil pooblastila Arsa Jovanovića. Pismo je imelo naslov: »Centralnemu komiteju KP Slovenije – tovarišu Bevcu«, z datumom 16. november 1942.

Zanimivo je dodati, da Arsa Jovanović ni poznal vsebine tega pisma, pa čeprav mu je Tito ustno povedal glavne poudarke. Seveda mu pisma ni pokazal niti Kardelj, kljub temu, da sta o Titovih pripombah burno razpravljala. Ker je to Titovo pismo v Sloveniji manj znano¹⁰, navajam bistvene poudarke, in sicer:

1. Tito kritizira Kardelja, ker ni pogosteje in čvrsteje vzdrževal zveze z Vrhovnim štabom, pa tudi, da o pomembnejših vprašanjih ni poročal.
2. Strinjal se je s Kardeljem, da je glavno krivdo za velike izgube pripisati nesposobnosti vojaškega vodstva, pri čemer soglaša, da Franc (Leskošek) za poveljevanje GŠ nima niti smisla niti vojaškega znanja, za kar naj bi bil kriv predvsem Kardelj sam. Tito se tudi ni strinjal, da so na ta položaj postavili Mačka, ki je sicer dober politični delavec, ni pa usposobljen za poveljevanje.

¹⁰ To Titovo pismo je bilo shranjeno v Zgodovinskem arhivu CK ZKJ pod številko 15064/1942, prvič pa je bilo objavljeno šele po Kardeljevi in Titovi smrti, 1982. v Titovih zbranih delih, knjiga 13, stran 15–18. Seveda pismo ni bilo objavljeno niti v Zborniku dokumentov NOG, del II, knjiga 7, z naslednjo obrazložitvijo (v sproti opombi): »... ker navodila in odločitve v njem, ki so bile zasnovane na netočnih podatkih o stanju v Sloveniji, niso bile realizirane. Šele ko je iz poročil Kardelja in ostalih dobil celovito sliko o stvarnem stanju v Sloveniji, je tovarš Tito soglašal z delom Glavnega štaba oziroma CK KP Slovenije.«

3. Poziva Kardelja, da »zelo resno« sprejme njegove zahteve, in sicer, da se »takoj pristopi k zamenjavi poveljniškega kadra«, ker je le-to pogoj za formiranje »narodne vojske«, ki bo sposobna načrtno izvrševati vse postavljene naloge.
4. Zato je mnenje VŠ in Tita osebno, da »poveljevanje in reorganizacijo vaših enot začasno prevzame načelnik Vrhovnega štaba Arsa Jovanović, njegov namestnik naj bo Šaranović (Milovan), ki bi kasneje lahko prevzel tudi poveljstvo, ko bi se Arsa Jovanović vrnil v naš VŠ. Skupaj z Arso Jovanovićem pošiljamo še 12 tovarišev, ki smo jih z veliko težavo vzeli iz naših brigad, kjer so se kot poveljniki in komisarji pokazali izredno dobro. Ti ljudje so si pridobili velike izkušnje v 18 mesecih, ker sam veš, da mi ne vodimo manjših spopadov, temveč načrtovane velike operacije. Vse te tovariše morate razporediti v soglasju z načelnikom VŠ, iz karakteristik pa boste videli, za kakšne funkcije so sposobni«.
5. Tito je v nadaljevanju poudaril tudi naslednje: »Naj vas ne moti, ker bodo tovariši od drugod poveljevali vašim enotam, ker bo to samo v vašo korist in v korist slovenskega naroda. Iz naših proletarskih brigad smo dali že prek sto poveljnikov in političnih delavcev za bosanske, dalmatinske in hrvaške brigade ...«.
6. Tito se ni strinjal, da se formirajo številčno šibke brigade s 300–500 borci, ker so to dejansko bataljoni. Zato predlaga, da se iz dosedanjih 3–4 brigad formirata 2 močnejši brigadi, ki bosta sposobni za večje in samostojne operacije.
7. Kardelja obvešča o zamisli, da se formira Narodnoosvobodilni svet Jugoslavije (Avnoj), v katerega bi Slovenija poslala 6 delegatov – znanih političnih delavcev.
8. Sporoča Kardelju, da je potrebno biti bolj oster v boju proti beli gardi.
9. Mimogrede javlja Kardelju, da nima popolnoma prav, ko je kritiziral članek Arsa Jovanovića o odprtju druge fronte zahodnih zaveznikov.

Šele neposredno pred svojo smrtjo je Tito za svoja Zbrana dela, 13. knjiga, stran 164, v 40. sprotni opombi, avtoriziral ¹¹ naslednjo formulacijo: »Ker so bile mnoge informacije, ki jih je Tito dobil iz več virov o toku in izidu italijansko-nemške štirimesečne ofenzive in stanju v Sloveniji, zasnovane na mnogih netočnih poročilih, nekatera navodila in odločitve iz tega Titovega pisma niso bila realizirana. Ko je Tito prejel obširno vojaško in politično poročilo od GŠ NOV in PO Slovenije, kakor tudi dve poročili E. Kardelja (z dne 14. decembra 1942 in 12. januarja 1943) in tako dobil celovito sliko o dejanskem stanju v Sloveniji, je soglašal z delom GŠ oziroma CK KP Slovenije«. Sledi navedba konkretnih ukrepov, in sicer:

- odločitev VŠ, da Arsa Jovanović začasno prevzame poveljstvo GŠ Slovenije, s tem da bi bil njegov namestnik Šaranović, ni realizirana, ker naj bi s tem prekoračil pooblastila in se vedel prepotentno kot nekakšen jugoslovanski inšpektor;
- ker ni pokazal razumevanja za specifične slovenske politične razmere, se mu prepove vsakršno vmešavanje v politična dogajanja.

Ker se Kardelj in člani slovenskega vodstva niso strinjali s Titovo kritiko, je Kardelj 12. in 17. januarja 1943 napisal in po Ivanu Mačku poslal Titu dva ostra odgovora. Glavno pismo z dne 12. januarja 1943 je imelo 21 strani. Ker je bilo že večkrat javno objavljeno, ne bom ponavljal njegove vsebine.

¹¹ Obstojijo tudi upravičeni sumi, da je izbrana skupina generalov in zgodovinarjev brez Titovega soglasja samovoljno »avtorizirala« določene zgodovinske dogodke za njegovo vojaško avtobiografijo in tudi zbrana dela. Osebno sem tudi prepričan, da so bili nekateri Titovi teksti (stenogrami) kasneje po njegovi smrti namerno ponarejeni in podtahnjeni javnosti, pa sem zato tudi »brnil« Vjenceslava Genčiča (*Slovenska panorama, Vojnozgodovinski zbornik*), ki je napisal najbolj šokantno knjigo z naslovom *Titova zadnja izpoved*, 2001, Beograd. Proti Genčiču so nastopili nekateri Titovi »sodelavci« in biografi s knjigo *Velika prevara*. V beograjskem listu »Glas istine« so sicer objavili moj ugovor, vendar so izpustili odstavek, v katerem sem konkretno imenoval glavne ponarejevalce Titovih stenogramov! Tako se seveda resnica ne more braniti! Prej ali slej se bo zvedela!

Ker s Slovenijo niso delovale posebne zveze, Slovenci pa tudi niso sodelovali na treh večjih političnih manifestacijah (prvo zasedanje Avnoja, ustanovitev mladinske in ženske organizacije), je 5. januarja 1943 CK KPJ odločil, da se član Politbiroja, Ivo Lola Ribar, pošlje v Slovenijo. Toda ko je Lola zvedel, kje se Kardelj nahaja (v Dolomitih), se je ustavil samo v Beli krajini. Tukaj je srečal Ivana Mačka, prebral obe Kardeljevi pismi Titu glede Arsa in nato Kardelju sporočil: »Pri Angelu sem prebral tvoja pisma Staremu in ne strinjam se prav z vsem – torej, pripravi se za razpravo!«

Ivo Lola Ribar je v funkciji člana VŠ NOV in POJ 7. februarja dejansko dokončal zamisel Arsa Jovanovića, saj je organiziral operativni štab na čelu z Milovanom Šaranovićem, ki je poveljeval petim slovenskim in hrvaškim brigadam in na ta način zmanjšal pritisk na Operativno skupino VŠ v nemški operaciji »Weiss«.

Ivan Maček - Matija v svojih spominih piše, da so se 28. marca 1943 slovenski partizani poslovili od polkovnika Arsa Jovanovića in Rata Dugonjića, sekretarja CK SKOJ-a. V GŠ Hrvaške se je Arso Jovanović srečal z Lolo Ribarjem, nato so skupaj odšli proti VŠ, kamor so prispeli šele 5. 7. 1944.

Po vrnitvi v VŠ je polkovnik Arsa Jovanović zopet prevzel svojo funkcijo načelnika VŠ, medtem ko je major Mihajlo Terzić postal njegov namestnik. Kaj vse je poročal Titu o svojem bivanju med slovenskimi partizani, na žalost ni znano. Zelo verjetno je, da tudi Tito ni bil povsem zadovoljen z rezultati njegovega obiska, saj je zaradi tega naletel na ostro Kardeljevo nasprotovanje. Arsa Jovanović seveda ni poznal vsebine Kardeljevih pisem in sporočil. O tem, ali je bila njegova misija v Sloveniji uspešna ali ne, ni imel časa razmišljati. Vsekakor pa se je zavedal, da je bil »žrtveno jagnje« v odnosih Tito – Kardelj!

Z vso vnemo se je vrgel na delo v VŠ. Kmalu zatem je Vrhovni poveljnik podpisal ukaz o prvih partizanskih generalih, prvi na spisku je bil prav polkovnik Arso Jovanović. Vojaška zgodovina mu bo morala priznati, da je kot načelnik VŠ NOV in kasneje GŠ JA imel precejšnje zasluge za končno zmago.

Zdaj, ko so znani tudi dolgo prikrivani dokumenti Arsa Jovanovića, bo tudi lažje objektivno oceniti, ali je bila prva misija Arsa Jovanovića v Sloveniji uspešna ali ne. Gledano v celoti, bi lahko rekli, da je slovensko partijsko in partizansko vodstvo vseeno upoštevalo tudi »nesprejemljive« zahteve Arsa Jovanovića, in sicer:

- Glavni štab NOV Slovenije je bil z določeno zamudo, po Kardeljevem ukazu, reorganiziran po organizacijski shemi GŠ NOV Hrvaške, ki jo je že prej izdelal prav Arsa Jovanović;
- slovenske partizanske enote so se formacijsko preoblikovale po zgledu na ostale enote v drugih delih Jugoslavije (divizije, korpusi);
- GŠ Slovenije se je iz Polhograjskih Dolomitov premaknil na Dolenjsko med glavnino partizanskih enot, ker je le tako lahko uspešno usmerjal njihovo bojno dejstvom;
- GŠ NOV Slovenije se je začel konkretnije podrežati VŠ NOV Jugoslavije (redno in izredno poročanje, Titov ukaz o povišanju prvih partizanskih generalov, Titov ukaz o pohodu 14. divizije na Štajersko, priprave na zaključne operacije itd.);
- Zelo je verjetno, da so prav kritične pripombe Arsa Jovanovića (med bivanjem v GŠ Slovenije v Polhograjskih Dolomitih) o nemogoči vlogi pomočnikov političnih komisarjev (predstavniki krščanskih socialistov in sokolov) kmalu zatem (28. 2. 1943) pospešili sprejem t. i. Dolomitske izjave, s katero je KPS prevzela vodilno vlogo v okvirih OF, za politične komisarje pa so odtlej vedno določali samo prekaljene partijske kadre, za njihove namestnike pa pripadnike Vosa oziroma Ozne!

V omenjeni knjigi je podrobneje obravnavan tudi drugi del bivanja generala Arsa Jovanovića v Sloveniji v začetku 1945. leta: usmerjal in dejansko tudi vodil je zaključne operacije za osvoboditev Jugoslavije, predvsem operacije za osvoboditev Trsta, Primorske in Koroške. Svoje izpostavljeno poveljniško mesto VŠ je nazadnje premestil v Postojno, kjer ga 28. maja 1945 obiskal tudi maršal Tito, kar smo zvedeli po naključju, ker je obiskal Postojnsko jamo in se je kot zadnji vpisal v Zlato knjigo obiskovalcev).

Zaradi aktualnih polemik in ugibanj o tem, ali je vrhovni poveljnik maršal Tito maja 1945 izdal ukaz o likvidaciji pripadnikov kvizlinških enot, sem v Nedeljskem dnevniku z dne 3. marca 2002 zapisal naslednje:

»O posameznih in skupinskih likvidacijah kvizlingov na Koroškem in po Sloveniji je bil general Arsa Jovanović, ki se je takrat nahajal v Postojni na svojem izpostavljenem poveljniškem mestu, obveščen od podrejenih poveljnikov, posebej od poveljnika »Hitrega odreda« na Koroškem. Kot vojak z visokimi etičnimi in viteškimi pogledi, ki mu je bilo tuje vsako maščevanje nad nemočnimi ujetniki, je takoj reagiral! Njegov pomočnik v Beogradu, general Vladimir Terzić, je s celotnim problemom takoj seznanil vrhovnega poveljnika. Že 14. maja 1945 je GŠ JA poveljnikom vseh štirih armad in GŠ NOV Slovenije ter Hrvaške poslal Titov cirkularni ukaz, s katerim je vrhovni poveljnik strogo prepovedal vsakršne likvidacije ujetih Nemcev in kvizlingov – ustašev, četnikov in domobrancev!

Primer ek tega ukaza za GŠ NOV Slovenije naj bi se nahajal v Državnem arhivu - zdaj Arhiv RS (GŠ Slovenije, škatla 41, fascikel 3), kar pa doslej naši javnosti ni bilo znano! Nasprotno, tudi mnogi vidni zgodovinarji in publicisti so krivdo valili izključno na JLA in Tita!« Kot že rečeno, je navedeni ukaz sedaj v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

V arhivu Vojnozgodovinskega inštituta so shranjeni ukazi maršala Tita z dne 1. 7. 1945 o oblikovanju koncentracijskih taborišč po armadah za vse zajete kvizlinge in ustanovitvi delavskih bataljonov za hrvaške domobrane in slovenske domobrance ter belogardiste, kakor tudi ukaz, verjetno izdan septembra 1945, o razpustitvi teh bataljonov in odpuščanju njihovih pripadnikov – vračanje na domove, z rokom izvršitve do 1. 10. 1945. Pripadniki nemških enot so še nadalje ostali v ujetniških taboriščih, ki so bila organizirana po armadah. V vseh navedenih ukazih so navaja obvezno spoštovanje ženevske konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki z dne 27. 6. 1929. Kopije teh ukazov ima tudi avtor.

Dr. Boris Mlakar je v zaključnem poglavju svoje knjige z naslovom *Slovensko domobranstvo* vsaj približno navedel (str. 523– 526) možne domače krivce za množične izvensodne poboje slovenskih kvizlingov.

Ker sem vedel, da je general Polak pred skupščinsko preiskovalno komisijo navedel, da je kot poveljnik slovenske divizije Knoja šele 1953 zvedel za množične poboje, seveda nisem načenjal tega vprašanja.

Sem pa generalu Polaku pojasnil, kako je prišlo do akcije »Vrh«, zaradi katere je bil na koncu tudi odstavljen kot prvi poveljnik TO Slovenije. Povsem je sprejel mojo razlago, da ljubljanski del Varnostne službe JLA oziroma 9. armade ni prav nič organiziral niti rovaril proti pravkar ustanovljenemu štabu TO Slovenije. Šlo je za preprosto akcijo tujih obveščevalnih služb (ne pa Vs JLA ali srbske Sdv), ko so naši organi ob tajnem vdoru v železno omaro avstrijskega vojaškega atašeja polkovnika Nicolasa Chorinskyja našli dokumente (Zelena knjiga), očitno podtaknjene, ki so

»dokazovali« nenačrtovane nakupe orožja za potrebe slovenske TO, slovenske odcepitvene težnje in podobno. Torej, tuje obveščevalne službe so že dobro vedele, kako in na katerih vprašanjih je mogoče spreti slovensko republiško vodstvo z zveznim!

Pa še uspeli so! Resnico bomo zvedeli šele, ko bodo objavljeni spomini polkovnika Chorinskyja, saj se obveščevalci navadno hvalijo samo z uspehi. Ustne hvale ne štejejo, pa čeprav so navadno predhodnica raznim hvalnicam ...

Viri:

- Matović Ivan, *Vojskovođa s oreolom mučenika, Povest o generalu Arsu P. Jovanoviću, načelniku Vrhovnog štaba NOVJ i njegovoj tragičnoj sudbini*, 2001, Beograd (cirilica)
- Razgovor z Bojanom Polakom – Stjenkom, generalmajorjem v pokoju, prisoten tudi Janez J. Švajncar, brigadir v pokoju, osebne beležke po razgovoru, junij 2003, Ljubljana
- Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Balkanski vojaški poligon, Varnostno-vojaški zapisi*, Borec, 1998, Ljubljana
- Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*, Vojnozgodovinski zbornik števil. 2, Logatec, 2002
- Svetina Albert - Erno, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, 2004, Ljubljana